

Giftfri vardag för barn och ungdomar

Handlingsplan för Barn- och ungdomsförvaltningen

Barn och unga är särskilt känsliga för påverkan av kemikalier.

Halmstads kommun har startat ett omfattande arbete kring *Giftfri miljö*. Syftet är att minska barns och ungdomars exponering av farliga ämnen i kommunens olika verksamheter, lokaler och utemiljöer.

En förvaltningsövergripande arbetsgrupp har utsetts med en aktiv projektledare, som tillsammans med berörda nämnder och förvaltningar ska ta fram **riktlinjer** och **arbetsmaterial** som ska kunna användas aktivt i den dagliga verksamheten.

Ur Halmstads kommun planeringsdirektiv 2016 – 2018 (Mål 12):

Ekologiskt hållbar utveckling

Den ekologiska aspekten av hållbar utveckling handlar om att vi måste hushålla med naturresurser; bevara vattnens, jordens och ekosystemens produktionsförmåga och minska den negativa påverkan på naturen och människors hälsa. Det är vår ambition att naturvärdena i kommunen ska vara stora och att den bebyggelse som finns ska vara ekologiskt hållbar.

En giftfri vardag för barn och unga

Vi kommer dagligen i kontakt med olika gifter. Gifterna kommer till stor del från tillverkning och användning av vanliga varor och kemiska produkter. Det handlar om ämnen som finns i exempelvis leksaker, kläder, möbler och rengöringsmedel.

Forskningen visar att barn och ungdomar är mer sårbara än vuxna från påverkan av kemikalier. Riskbedömningar har traditionellt gjorts utifrån vuxna män, och barn har felaktigt betraktats som små vuxna. Barns biologiska utveckling i kombination med deras aktiviteter och sociala beteende gör att de är mer sårbara för kemikalier än vuxna. Barn andas också in och äter mer per kilo kroppsvikt än vad vuxna gör.

- Varför vill BUF prioritera arbetet för en **giftfri miljö**? Undersökningar visar att lokaler där barn vistas har högre halter av farliga ämnen jämfört med andra typer av inomhusmiljöer så som bostäder eller kontor. Därför vill BUF prioritera arbetet kring **giftfri vardag**.
- BUF har som målsättning att skapa goda förutsättningar för ett aktivt arbete med upphandling/inköp, inventering/utsortering, personalutbildning samt framtagandet av nya och förbättrade rutiner och riktlinjer inom förvaltningen.

Mål

- Minimera giftiga kemikalier/ämnen som barn och ungdomar kommer i kontakt med
- Minska användningen av bruksföremål med gifter i
- Minska utsläppen i miljön
- Öka medvetenheten om kemikalier i verksamheterna
- Stärka Halmstads kommuns miljöprofil
- Påverka leverantörer att arbeta aktivt med att se över sina produkter

Metoder

- Utbildningsprogram - kontinuerligt utbilda berörd personal
- Skapa regelbundna mötesforum för personal som arbetar med utsortering och inköp
- Skapa en tidsplan för att sortera bort material
- Ta bort onödiga saker/material
- Utöka städning samt förbättra upphandlingen för att bättre kunna tillmötesgå verksamhetens behov
- Utveckla upphandlingen: utökad kemikaliekompetens, större avtalstrohet
- Plan för att implementera Konkurrensverkets miljökrav vid upphandlingar och inköp
 - Baskrav
 - Spjutspetskrav

Uppföljning

- Varje förskola, fritidshem och grundskola följer upp framstegen via verksamhetens egenkontroll
- Egenkontrollen följs upp årsvis i barn- och ungdomsförvaltningens internkontroll genom stickprov i samband med skyddsronder

Bakgrund

Exponering av hälsofarliga kemikalier på barn och unga sker i första hand genom textilier, leksaker, elektriska och elektroniska produkter samt byggnadsmaterial. Därutöver sker exponering genom livsmedel. Exponeringen sker genom diffusa källor. Påverkan sker sannolikt under lång tid och ofta i låga doser.

Omvärldsperspektiv

De flesta förutsätter att alla varor och produkter är av god kvalitet. På motsvarande sätt förutsätts de byggnader vi vistas i vara av god kvalitet, att städning och annan service sker på bästa sätt. Dock innebär strävan i att optimera avkastningen på respektive producerande och säljande verksamhet att olika mycket hänsyn tas vid framställning, användning och tillverkning av olika kemikalier och material som blir till produkter. En produkt eller vara, byggnad etc. kan vara av god kvalitet utan att nå upp till funktionskrav om att inte medföra negativ hälsopåverkan eller hälsorisker.

I grunden gäller att den försiktighetsprincip som finns ska tillämpas när kommunens verksamheter gör upphandlingar och inköp. Vidare måste den lagstiftning som redan finns få genomslag, exempelvis Reach, i alla delar av samhället. Samtidigt är Halmstad en del av den globala marknaden och en stor del av problemställningen hänger samman med att förändring av lagstiftning måste ske på EU-nivå såväl som global nivå för att få tillräckligt genomslag. På nationell och internationell nivå är det främst Kemikalieinspektionen, Livsmedelsverket, Konkurrensverket tillsammans med företrädare för regering/riksdag som agerar utifrån svenskt perspektiv.

Riksdagens miljömål giftfri miljö

”Förekomsten av ämnen i miljön som har skapats i eller utvunnits av samhället ska inte hota människors hälsa eller den biologiska mångfalden. Halterna av naturfrämmande ämnen är nära noll och deras påverkan på människors hälsa och ekosystemen är försumbar. Halterna av naturligt förekommande ämnen är nära bakgrundsnivåerna.”

Kemikalieinspektionen

Kemikalieinspektionen anser att det är särskilt viktigt att skydda barns och ungdomars hälsa från att skadas av kemikalier. Allt fler vetenskapliga undersökningar talar för att hormonstörande ämnen i vår miljö kan påverka vår hälsa. Det har i undersökningar rapporterats samband mellan exponering för hormonstörande ämnen och folksjukdomar (t.ex. diabetes). Andra samband som påvisats är ökade risker för nedsatt fortplantningsförmåga, cancer och allergi. Plastföremål, textilier, möbler och färg är exempel på varor som innehåller hormonstörande ämnen. Dessa ämnen ökar risken för cancerogena, mutagena och reproduktionstoxiska effekter hos både vuxna och barn. Pollen, pälsdjur, kvalster, födoämnen och många kemikalier är exempel på allergener. Det är vanligt med allergiska besvär från allergiframkallande ämnen i kemiska produkter och i varor som exempelvis kläder. Barn får i sig tre gånger så mycket kemikalier som en vuxen som äter samma mat. En pappa behöver dricka 14 liter av samma dryck som sitt spädbarn för att få i sig samma mängd kemikalier. Barn utvecklas och därför påverkar hormonstörande ämnen mer då de kan sätta igång puberteten för tidigt, ge för tidig bröstutveckling eller förhindra att testiklarna droppar ner till rätt position under graviditeten. Även ökade risker för inlärningssvårigheter, ADHD och Asperger m.m. kan kopplas till att barn utsätts för farliga ämnen.

De första stegen mot en Giftfri Vardag

Uppdraget ifrån kommunfullmäktige är att ta bort det som inte behövs, byta ut det som går och att arbeta med kunskapshöjning, långsiktiga utbyten, utsortering och medvetna inköp.

1. Minska riskerna med farliga ämnen i elektronik

Elektronik fungerar med hjälp av ämnen utvalda för sina tekniska egenskaper men som är direkt olämpliga för barn, bland annat giftiga metaller. Därför är det viktigt att begränsa barns exponering genom att ta bort onödiga risker.

Rensa bort lek-elektronik

Rensa bort elektronik som barnen leker med

Elektronik innehåller farliga ämnen och är därför olämpliga som leksaker. Därför behöver all gammal elektronik som barnen leker med rensas bort. Det kan röra sig om exempelvis gamla mobiltelefoner, batterier, kretskort, minneskort, hörlurar, datormusar eller tangentbord, fjärrkontroller och kablar. Plasthöljet och kretskorten i elektroniska apparater som TV-spel, och stereoapparater kan ofta innehålla bromerade flamskyddsmedel. Bly kan finnas i lödpunkter och elkablar och skärmar innehåller ofta ftalater. Det är därför en onödig risk att låta barnen leka med elektroniken.

Använd elektronik på ett säkert sätt

Låt inte barn suga på elektronik eller på händerna efter att ha använt elektronik. Tvätta händerna på barn varje gång de använt elektronik.

Minska barns exponering för elektronik genom att placera elektroniken i ett rum där barn inte vistas så ofta. Undvik att förvara elektronik i rum där de sover. Varm elektronik ger ifrån sig ökade doser av kemikalier, särskilt som ny, och fläktar sprider runt kemikalierna i luften. Vädra gärna när elektroniken stått varm. Använd strömbrytare på elektronik så att den inte står och avger extra mycket farliga ämnen i standby läget.

2. Rensa bland leksaker

Nya lagkrav gör att nya leksaker är bättre för barn att leka med än gamla. Se därför över vilka leksaker som barnen leker med.

Det går alldeles för långsamt att stifta lagar och därför finns det leksaker på marknaden som till och med ligger steget före och har plockat bort mer av de farliga ämnena än vad lagen kräver.

Rensa bort alla leksaker som inte är CE-märkta

Rensa bort leksaker utan märkning och behåll endast CE-märkta leksaker

Lagstiftningen är idag inte tillräcklig för att skydda våra barn, men de leksaker som är CE-märkta lever åtminstone upp till de lagkrav som finns i det europeiska leksaksdirektivet. Genom att välja CE-märkta leksaker undviks de värsta kemikalierna som redan är förbjudna. Det är förbjudet att sälja leksaker som inte är CE-märkta. Bra att känna till är att det finns en äkta och en falsk CE-märkning. CE står för ”European conformance CE mark”. Den falska står för ”China Export”.

Rensa bort leksaker som inte är tillverkade inom Europa

Rensa bort leksaker som inte är tillverkade inom Europa

De flesta varor som anmäls som hälsofarliga till det europeiska registret RAPEX är producerade utanför EU. I deras årsredovisning för 2014 angavs det att nästan 64 % av de anmälda produkterna är tillverkade i ett enda land, Kina. Rensa därför bort leksaker som inte är tillverkade inom Europa. Vid nyinköp välj produkter tillverkade inom EU.

Rensa bort mjukgjorda plastleksaker tillverkade innan juli 2013

Rensa bort mjukgjorda plastleksaker tillverkade innan juli 2013

I juli 2013 började kemikaliekraven i lagstiftningen för leksaker gälla fullt ut. Lagstiftningen uppdateras regelbundet, senast juli 2015. Därför är nya leksaker alltid bättre än gamla.

Rensa bort mjuk, kladdig, fet, repig och luktande plast

Rensa bort plast som är kladdig, mjuk, har en fet eller repig yta eller luktar starkt

Hormonstörande ftalater och bisfenoler finns tillsatta i stora mängder i plast och kan utgöra upp till 40 % av mjukgjord plast. Tillsatserna har ingen bindning till plasten utan migrerar hela tiden ut ur plasten. Repor i plasten gör det lättare för kemikalierna att lämna plasten. När plasten har fått en fet, kladdig yta har ftalater och andra mjukgörare börjat skicka sig och lämnar plasten i så stora mängder att det går att känna på ytan. Plast som luktar är olämplig eftersom det är lösningsmedel, mjukgörare eller doftämnen som lämnar plasten.

3. Rensa bland icke-leksaker

Förskolorna är fyllda av olika saker att leka med, vissa saker lämpar sig dock bättre för lek än andra. Se därför över saker som barnen leker med som inte är ämnade att vara leksaker.

Pysselmaterial

Rensa bland pysselmaterial

Det är bra att återanvända material för att inte hela tiden behöva köpa nytt men det finns mer eller mindre bra saker att leka med. Att pyssla med saker från naturen är bättre än byggmaterial, elektronik eller metall. Barn ska inte använda märkningspliktiga eller gamla färger, lim eller lacker. Undvik även oljebaserade färger. Använd istället vattenbaserade alternativ som har barn som målgrupp. Använd miljömärkta förkläden eller de som är tillverkade av nylon och undvik de som är av PVC. Undvik återvunnen plast.

Utklädningskläder

Rensa bland bälten, smycken, väskor och kläder som barnen leker med

Rensa bort väskor eller andra saker i konstskinn eftersom de ofta innehåller PVC-plast med ftalater och ibland bly. Billiga smycken eller bijouterier som känns tunga kan innehålla stora mängder hälsoskadligt bly och kadmium. Allergiframkallande nickel kan också förekomma. Kläder som har detaljer i metall kan innehålla bly, kadmium och nickel. Rensa därför bland bälten, smycken och kläder som barnen leker med. Kläder och väskor i textil samt vegetabiliskt garvat läder eller saker från naturen är generellt bra alternativ.

4. Gåvor från föräldrar och företag

Ta inte emot gåvor ifrån föräldrar eller företag då innehållet av farliga ämnen är okänt.

5. Plastbanta

Genom att undvika plast så långt det går kan barnens exponering av kemikalier minska så mycket att det är mätbart. Att plastbanta innebär inte att man tar bort precis all plast, utan att man väljer andra material i första hand och undviker de värsta plasterna när det inte går att undvika.

Varför är plast farligt?

För att ge plast eftertraktade egenskaper som att vara hållbar, mjuk, böjlig, värmetålig eller genomskinlig används olika tillsatser som kan vara hälsofarliga. 90 % av kommersiell plast har i tester visat sig innehålla farliga ämnen. Det kan vara hormonstörande ftalater och bisfenoler eller tillsatser som bly, kvicksilver, kadmium och andra tungmetaller. Upp till 40 % av mjuk plast kan utgöras av hormonstörande ftalater eller bisfenoler.

Ta bort onödiga plast och ersätt det som går

Rensa bort onödig plast och ersätt det som går med föremål av annat material

Det finns idag många saker på avdelningen, i köket, eller i klassrummet som inte nödvändigtvis behöver vara av plast. Genom att minska plasten i barnens omgivning minskar samtidigt halten av de farliga ämnen som plasterna avger. Det handlar om att ta bort den plast som man kan undvara, byta ut det som går och att tänka rätt när man köper nytt.

Använd inte plast ihop med värme

Undvik att värma plast och var medveten om var riskerna med att använda plast är som störst

Ny plast avger mer kemikalier och det gör även mjuk eller repig plast. Plast avger också mer kemikalier när den är varm. Undvik därför att värma plast, till exempel i en vattenkokare. Stryk pärllplattor utan barn i rummet och vädra efteråt.

Använd plastguiden när det inte går att undvika plast

Rensa bort plast som har klassats som "hög risk" och undvik att köpa in dem

Naturskyddsföreningen har tagit fram en plastguide med riskbedömningar baserat på återvinningssymbolen. När det inte går att plocka bort all plast, undvik högriskmaterialen med hjälp av plastguiden.

1. PolyEtylen Tereftalat
2. PolyEtylen Hög Densitet
3. PolyVinyl Chloride eller Vinyl

4. PolyEtylen Låg Densitet
5. PolyPropylen
6. PolyStyren

7. Others, samlingsnamn för övriga plaster.
I denna grupp är det framförallt Polykarbonat (PC) och Polyamid (PA) som ska undvikas.

6. Rensa ut möbler och inventarier

Möbler är en ganska stor investering som ska hålla länge. Därför är det viktigt att köpa bra möbler när nya ska köpas in. Mindre bra möbler ska på sikt fasas ut.

Byt ut möbler av konstläder och skumgummi

Fasa ut möbler med konstläder och stoppade möbler från 70-80- tal

Konstläder består ofta av PVC och innehåller hormonstörande ftalater och därför ska möbler med överdrag av konstläder bytas ut. Stoppade möbler från 70- 80-talet innehåller sannolikt bromerade flamskyddsmedel som idag är förbjudna och ska också bytas ut.

Byt ut gamla lekkuddar, dynor och sovdrassar av skumgummi

Byt ut lekkuddar och sovdrassar av skumgummi tillverkade innan juli 2013

Både skumfyllningen och plastöverdragen kan innehålla skadliga mjukgörare, bromerade flamskyddsmedel och tungmetaller. Vid inköp av nya lekkuddar, dynor och madrasser välj de som är miljöcertifierade och undvik PVC genom att använda överdrag i tyg. Kom ihåg att tvätta överdragen regelbundet.

Välj rätt ljuddämpade bord

Fasa ut gamla bord som innehåller ljuddämpande plast

Ljuddämpning och stegdämpning är ofta gjort av PVC som innehåller stora mängder mjukgörande ftalater. Naturskyddsföreningen rekommenderar linoleum som ljuddämpande lager på bord. Undvik steg och ljuddämpning som inte är ftalatfria.

7. Använd kemikalier ansvarsfullt

Här avses flytande kemikalieblandningar i flaskor och burkar.

Rensa bort onödiga kemiska produkter

Rensa bort och lämna som farligt avfall

Gå igenom alla kemiska produkter och rensa bort de som inte behövs. Lämna dem som farligt avfall i farliga baren på återvinningscentralerna.

Förvara kemiska produkter säkert

Förvara alla kemikalier på en särskilt tilldelad och uppmärkt plats

Ta hänsyn till eventuella krav på brandskydd, ventilation och liknande från säkerhetsdatabladet. Förvara kemiska produkter så att barn inte kan komma åt dem och i sina ursprungliga förpackningar. På grund av risken för förväxling är det förbjudet att förvara annat än mat i matförpackningar, läskflaskor, smörbyttor och kaffekoppar.

Använd kemikaliehanteringssystemet

Lägg in de kemiska produkter som finns i kemikaliehanteringssystemet

Använd kemikaliehanteringssystemet för att se om kemiska produkter innehåller farliga ämnen. Förvara säkerhetsdatablad så att de lätt kan hittas om en olycka sker.

Rensa bort särskilt farliga kemiska produkter och välj miljömärkt

Rensa bort och byt ut kemiska produkter med ämnen som har farliga egenskaper

Välj miljömärkta kemikalier i första hand. Rensa bort och byt ut kemiska produkter som innehåller särskilt farliga ämnen. Vilka de är går att se i kemikaliehanteringssystemet.

Ha uppdaterade riskbedömningar

Riskbedömningar ska uppdateras när säkerhetsdatabladet eller användningen ändras

Mycket forskning på kemikaliers hälsofarlighet sker just nu. En ny lagstiftning (CLP) kommer att medföra ny information att ta hänsyn till. Ha alltid uppdaterade riskbedömningar på varje kemisk produkt. Uppdatera riskbedömningen då användningen förändras eller då det kommer ett nytt säkerhetsdatablad.

8. Undvik aktivt kvicksilver

När en kall lampa går sönder

Samla upp lampresterna med till exempel en bit styvt papper eller kartong och lägg dem i en glasburk med lock. Torka därefter golvet med en fuktig trasa. Lägg sedan även trasan i glasburken, stäng burken och märk den, till exempel med texten "kan innehålla kvicksilver från en lågenergilampa". Lämna burken till returhantering som är avsedd för farligt avfall.

Använd inte dammsugare. Det finns en risk för att dammsugaren ytterligare förångar och sprider kvicksilvret i luften. Tvätta händerna.

När en varm lampa går sönder

Tag snabbt ut barnen ur rummet. Vädra och lämna rummet i 20-30 minuter. Kviksilvret vädras ut eller kyls ned och faller ned på golvet. Samla senare upp lampresterna till exempel med en bit styvt papper eller kartong och torka golvet och andra ytor i närheten av den trasiga lampan med en fuktig trasa. Lägg lampresterna i en glasburk med lock. Lägg även trasan i glasburken, stäng burken och märk den, till exempel med texten "kan innehålla kvicksilver från en lågenergilampa". Lämna burken till returhantering som är avsedd för farligt avfall.

Använd inte dammsugare. Det finns en risk för att dammsugaren ytterligare förångar och sprider kvicksilvret i luften. Tvätta händerna.

9. Städning och hygien

Tvätta textilier

Tvätta textilier innan användning och med regelbundenhet

Mjukgörare i plaster har en stark attraktion till dammet som utgör den största ytan i en fastighet. Dammet fastnar gärna i textilier. Genom att tvätta textilier regelbundet minskas barns exponering för kemikalier.

Städa ofta

Skapa regelbundna städrutiner och städa ofta hellre än noggrant

Kemikalier så som ftalater ansamlas i dammet som utgör den största ytan i en lokal. Genom att städa ofta hålls kemikaliehalten i dammet låg. Det är därför viktigare att städa ofta än noggrant. Vädra gärna ut dammet som virvlar upp i luften vid städning genom ett kort korsdrag.

Tvätta händerna ofta

Tvätta barns händer efter de till exempel tagit i elektronik, målat eller lekt med plastleksaker

Halten kemikalier i barns blod har vid vissa studier kunnat knytas till halten kemikalier på deras händer. Håll halterna låga genom att tvätta händerna ofta.

Torka av leksaker

Torka regelbundet av leksaker för att ta bort kemikalier som ansamlats på ytan

Gör det lätt att städa

Håll rent i alla lådor och på alla ytor

Håll rent på ytor så att det är lätt att komma åt att städa. Ordna förvaring så att bord och diskbänkar kan hållas rena. Häng upp saker istället för att förvara dem lutade mot väggen. Wellpapp är en känd smutsspridare, som bakterier, mögel och ohyra älskar, och bör användas till transport av varor, inte till långsiktig förvaring. Förvara ingenting direkt på golvet. Köp in möbler som är lättstädade och stolar som kan hängas upp vid städning. Undvik dammsamlade öppna förvaring. Ha bara de föremål som används i lokalen. Rensa upp i överbelamrade rum, skåp, hörn och lådor.

10. Mat

Ät ekologiskt

Välj ekologiskt i så stor utsträckning som möjligt

Barn tar upp 3 gånger så mycket kemikalier om de äter samma mat som en vuxen. Barn är känsligare och därför bör maten vara så fri från kemikalier som möjligt. Ät därför ekologisk mat i så stor utsträckning som det är möjligt.

Ät inte ur plast annat än i undantagsfall

Undvik att äta ur plast

Använd plasttallrikar, plastglas och plastbestick endast i undantagsfall så som till en picknic. Använd Naturskyddsföreningens plastguide.

Använd inte plastredskap

Rensa bort plastredskap för tillredning av mat

Plastredskap för tillredning av mat är kända för att läcka farliga ämnen till maten. Använd rosfrött eller porslin.

Spola kallvatten

Spola lite extra kallvatten innan användning

Det kan finnas bly eller arsenik i blandaren. Spola därför alltid lite extra kallvatten innan vattnet används till mat eller dryck. Drick inte från varmvattnet.

11. Inköp

Handla det som är upphandlat

Köp det som är upphandlat på nettoprislistan

Den nya Upphandlingsmyndigheten har i uppdrag att hjälpa kommunerna att köpa in produkter med mindre gifter. Vid alla upphandlingar ska deras miljökrav användas. Köp därför inte in saker på egen hand då kontrollen av vad de varorna innehåller då blir bristfällig.

Handla kemikaliemedvetet

Välj miljömärkt och använd försiktighetsprincipen

Välj miljömärkta produkter i första hand. Enligt försiktighetsprincipen i Miljöbalken är det vårt ansvar att inte köpa in varor om det är osäkert vad de innehåller. Våga fråga vad varor innehåller! Upphandlade leverantörer ska kunna visa upp dokumentation på begäran.